

Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
Odsjek za psihologiju

**POVEZANOST NACIONALNOG IDENTITETA SA SLIJEPIM I  
KONSTRUKTIVNIM PATRIOTIZMOM**

Diplomski rad

Marko Milošić

Mentor: dr. sc. Margareta Jelić, izv. prof.

Zagreb, 2018.

## Sadržaj

UVOD .....	1
Nacionalni identitet .....	2
Patriotizam .....	6
Povezanost nacionalnog identiteta sa slijepim i konstruktivnim patriotizmom .....	11
CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	13
Problemi i hipoteze .....	13
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA .....	14
Sudionici .....	14
Postupak .....	16
Instrumenti .....	16
Skala nacionalnog identiteta.....	16
Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma .....	17
Opći podaci o sudioniku.....	19
REZULTATI.....	19
RASPRAVA .....	23
Metodološki nedostaci i preporuke za buduća istraživanja .....	28
ZAKLJUČAK .....	29
LITERATURA:.....	31

## Povezanost nacionalnog identiteta sa slijepim i konstruktivnim patriotizmom

### The Relation of the National Identity with Blind and Constructive Patriotism

Marko Milošić

**SAŽETAK:** Cilj ovog istraživanja bio je ispitati izraženost nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma te njihove međusobne odnose. Također, htjeli smo ispitati i doprinos socio-demografskih varijabli, varijable važnost vjere te oba tipa patriotizma u objašnjenju nacionalnog identiteta. Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku građana Zagreba (N = 481). Primijenjeni su Skala nacionalnog identiteta (Cinnirella), Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz, Staub i Lavine) te upitnik socio-demografskih podataka. Rezultati su pokazali umjereno visoku izraženost nacionalnog identiteta, relativno nisku izraženost slijepog patriotizma te relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma. Utvrđena je pozitivna povezanost nacionalnog identiteta s obje vrste patriotizma te s varijablom važnost vjere. Vrlo niska negativna povezanost dobivena je između nacionalnog identiteta i stupnja obrazovanja. Kao najbolji prediktori nacionalnog identiteta pokazali su se slijepi patriotizam i važnost vjere, iako i konstruktivni patriotizam ovdje ima značajnu ulogu. Dobiveni nalazi potvrđuju dosadašnje spoznaje te naglašavaju važnost konteksta za razvoj određenih vrsta patriotizma i za njihovu ulogu u objašnjenju nacionalnog identiteta.

**Ključne riječi:** nacionalni identitet, slijepi patriotizam, konstruktivni patriotizam

**ABSTRACT:** The goal of our research was to determine the level of national identity, blind and constructive patriotism, as well as to determine relationship between these three constructs. Furthermore, we wanted to determine contribution of socio-demographical data, importance of faith variable and both forms of patriotism in explaining the national identity. Research data was collected on a convenient sample of citizens of Zagreb (N = 481). Participants were required to fill out National identity scale (Cinnirella), Blind and constructive patriotism scale (Schatz, Staub and Lavine) and a socio-demographical data questionnaire. Our analyses showed that subjects had scored moderately high on national identity, relatively low on blind patriotism and relatively high on constructive patriotism. We found positive correlation between national identity and our two forms of patriotism, and between national identity and the importance of faith. Also, we found very low negative correlation between national identity and the level of education variable. The most important predictors of national identity were blind patriotism and importance of faith, although constructive patriotism also has its own roll in explaining the variance of national identity. The results of this study confirm the former findings and they highlight the importance of the context for acquiring specific types of patriotism and for the role of patriotism in explaining the national identity.

**Key words:** national identity, blind patriotism, constructive patriotism

## UVOD

Pitanja etničkog i nacionalnog identiteta oduvijek su bila važna u Hrvatskoj. Kroz povijest Hrvati su bili građani mnogih stranih država, no ono zbog čega su se i dalje identificirali kao Hrvati jesu vlastiti jezik, kultura i nacionalni identitet. Sadržaj nacionalnog identiteta mijenjao se ovisno o kontekstu, a do punog je izražaja došao 1990-ih, osnutkom hrvatske države. Kod mnogih je priznavanje samostalnosti i suverenosti hrvatske države nakon Domovinskog rata dovelo do jačanja nacionalnog identiteta i patriotizma, ali i jačanja nacionalizma. Tako u današnjem hrvatskom društvu često u javnom diskursu čujemo pozive na hrvatstvo i definicije „pravog Hrvata“, no čini se da se definicije hrvatskog identiteta mogu uvelike razlikovati. Tako s jedne strane imamo osobe koje hrvatski identitet vežu uz glorificiranje vlastite države i naroda u usporedbi s drugim narodima (posebno onima koje smatraju neprijateljima), te druge koji hrvatski identitet njeguju kroz kritički osvrt na postojeće stanje u društvu, tražeći promjene i poboljšanja. Svi oni sebe smatraju patriotima, nerijetko osporavajući onima drugima pravo na taj izraz, a ovim istraživanjem nastojat ćemo otkriti zastupljenost svakog od tih oblika vezanosti uz vlastitu naciju kao i njihov međuođnos.

Definirajmo za početak nekoliko osnovnih pojmova koji se tiču vezanosti za vlastitu naciju. *Nacionalni identitet* vrsta je socijalnog identiteta, a definira se kao svijest o pripadnosti određenoj nacionalnoj skupini na temelju zajedničkih vrijednosti, ciljeva i vjerovanja (Phinneyeva i Rotheram, 1987; prema Jelić, 2003). Nacije postaju osobno važne pojedincima kada oni postanu sentimentalno vezani uz svoju domovinu (afektivna uključenost), motivirani djelovati za dobrobit svoje zemlje (orijentirani ka cilju) te kada ostvare doživljaj identiteta i samopoštovanja kroz njihovu nacionalnu identifikaciju (ego uključenost) (Terhune, 1964). *Nacionalizam* se, s druge strane, definira kao osjećaj superiornosti vlastite nacije nad drugim nacijama te kao potreba za dominacijom nad tim drugim nacijama (De Figueiredo i Elkins, 2003). Nacionalni identitet temelji se na osjećaju pripadnosti vlastitom narodu, a nacionalizam se temelji na usporedbi s relevantnom drugom grupom, odnosno na superiornosti vlastite grupe nad drugima. Nadalje, nacionalizam i patriotizam ispočetka su se smatrali sinonimima (Sumner, 1906; Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, i Sanford, 1950), no kroz kasnija istraživanja pokazalo se da su različiti konstrukti (De Figueiredo i Elkins, 2003;

Karasawa, 2002). *Patriotizam* se izražava kao doživljaj emocija ljubavi i ponosa prema vlastitoj naciji (Kosterman i Feshbach 1989) te pozitivne identifikacije i afektivne privrženosti naciji (Schatz, Staub i Lavine, 1999). U tom je smislu srodan nacionalnom identitetu, odnosno afektivnoj komponentni tog identiteta. U kasnijim istraživanjima pokazalo se kako se i sam patriotizam sastoji od više komponenata. Jedno od njih (Huddy i Khatib, 2007) navodi 4 vrste patriotizma: nacionalni ponos, te simbolički, slijepi (nekritički) i konstruktivni (kritički) patriotizam.

*Nacionalni ponos* odnosi se na osjećaj ponosa koji osoba osjeća kada razmišlja o svojoj naciji općenito ili o nekim njenim karakteristikama. *Simbolički patriotizam* je vrlo blizak nacionalnom ponosu, a odnosi se na ponos koji osoba osjeća u prisutnosti simbola koji predstavljaju njezinu naciju, poput zastave i himne. *Slijepi (nekritički) patriotizam* blizak je nacionalizmu, a odnosi se na nekritičko prihvatanje svih odluka i politike vodećih tijela države, bez obzira na to kakve one bile. Staub (1997) ga opisuje kao rigidnu i nefleksibilnu privrženost državi, karakteriziranu neupitnom pozitivnom evaluacijom, lojalnom predanošću i netoleriranjem kriticisma usmjerenog na domovinu. *Konstruktivni (kritički) patriotizam* odnosi se na vrstu privrženosti koju karakterizira kritička odanost naciji, u smislu da se politika i temeljne vrijednosti propituju kada su diskutabilni, s ciljem pozitivne promjene i poboljšanja kvalitete života nacije (Huddy i Khatib, 2007).

#### *Nacionalni identitet*

Nacionalni identitet smatra se specifičnim aspektom socijalnog identiteta te ćemo njegovom objašnjavanju pristupiti s gledišta teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986).

Socijalni identitet definira se kao „dio pojedinčeva pojma o sebi koji proizlazi iz znanja o njegovom članstvu u grupi, zajedno s vrijednosti i emocionalnom važnosti, koje se vežu uz to članstvo“ (Tajfel, 1982, str. 255). Prema teoriji socijalnog identiteta, već je samo članstvo u grupi dovoljan preduvjet za razvijanje osjećaja pripadnosti. Na nivou nacije, grupa ispunjava ekonomske, sociokulturalne i političke potrebe, dajući pojedincima osjećaj sigurnosti, pripadanja i prestiža (Druckman, 1994). Načini na koje

pojedinaac vezuje sebe uz svoju naciju imaju iste aspekte kao i načini na koje pojedinac vezuje sebe uz bilo koju grupu čiji je član (Terhune, 1964), stoga se na nacionalni identitet stvarno može gledati kao na podvrstu socijalnog identiteta.

Phinneyeva i Rotheram (1987, prema Kamenov, Jelić, Huić, Franceško i Mihić, 2005) smatraju da je nacionalni identitet izraz simboličko-kognitivne i emocionalne vezanosti građana za njihovu državu. Šiber (1988) nacionalni osjećaj smatra osjećajem pripadnosti određenoj grupi, tj. naciji. Taj se osjećaj usvaja procesom socijalizacije, kroz koji primamo jezik, tradiciju i kulturu nacionalne grupe. Nakon što to usvojimo, poistovjećujemo se s grupnim interesima, vrijednostima i grupom u cjelini (Šiber, 1988). Iako je neupitan osjećaj vezanosti za vlastitu naciju, Phinneyeva (1990) je istaknula nekoliko različitih definicija nacionalnog identiteta: neki autori ključnim smatraju proces samoidentifikacije (identifikacije sebe kao člana grupe), drugi osjećaj pripadnosti i obaveze prema grupi, treći doživljaj zajedničkih vjerovanja i stavova ili zajedničke stavove prema samoj socijalnoj grupi. Postoje još i definicije koje naglašavaju kulturalne aspekte, poput jezika, običaja, ponašanja ili poznavanja nacionalne povijesti, kao što navodi Šiber (1988).

Smith (1998) naglašava da nacionalni identitet ima dvostruku funkciju: ekonomsko-teritorijalno-političku funkciju, koja državi osigurava resurse, teritorij i radnu snagu, te intimnu unutrašnju funkciju, koja utječe na pojedinčevo samodefiniranje, samopoštovanje te percepciju sebe i drugih. Prema Miller i Ali (2013) nacionalni identitet ima funkciju „ljepila“ koje drži skupa moderna, kulturalno raznolika društva i omogućava im da funkcioniraju učinkovito. Kada ljudi identificiraju jedni druge kao sunarodnjake, bez obzira na spolnu, etničku, kulturalnu ili religijsku raznolikost identiteta među njima, vjerojatnije će pokazivati generalizirano povjerenje i solidarnost. To smanjuje socijalne konflikte i povećava suradljivost te, posljedično, olakšava društvu proizvodnju javnih dobara, demokratsko odlučivanje i usmjeravanje resursa prema zakinutim članovima (Taylor, 1998; prema Miller i Ali, 2013; Kymlicka, 2001; Moore, 2001).

Etzioni (1968) objašnjava kako može doći do jačanja zajedništva na temelju zajedničke nacionalne pripadnosti, koja premošćuje razlike među njenim pripadnicima. On smatra da se odanost, koja se razvija prema osobama u pojedinčevoj neposrednoj

okolini (npr. obitelji i prijateljima), može prenijeti na veće entitete, poput nacije. Kao primjer takvog stvaranja osjećaja grupne pripadnosti navodi drevni Egipat u doba izgradnje piramida. Tamo su se, za sezona poplava Nila, radnici iz cijele zemlje okupljali na jednom mjestu kako bi gradili piramide. Radili su u manjim grupama, koje su se sastojale uglavnom od članova obitelji i sumještana, natječući se s ostalim grupama u dopremanju najvećeg i najboljeg kamenja. Međutim, te su grupe međusobno surađivale u slaganju dopremljenog kamenja u piramidu i bile su zajednički nagrađivane. Dakle, ti su ljudi kroz suradnju svoju prvotnu lojalnost prema sumještanima proširili na lojalnost prema svim ostalim članovima grupe kojoj pripadaju, tj. na lojalnost prema društvu (Etzioni, 1968).

Istraživanja izraženosti nacionalnog identiteta pokazuju da je on uglavnom vrlo salijentan. Takav su rezultat dobili Cinnirella (1997) na britanskom i talijanskom uzorku te Medrano i Gutiérrez (2001) na uzorku španjolskih sudionika. Od autora koji su se bavili istraživanjem nacionalnog identiteta na hrvatskom uzorku slične su rezultate dobili Čorkalo i Kamenov (1998), Ferić (2002), Ferić i Burušić (2004) te Kamenov i sur. (2005). Takvi nalazi dodatno potvrđuju da je pripadnost naciji jedan od najvažnijih aspekata socijalnog identiteta.

Miller i Ali (2013) razlikuju 4 povezane, ali različite dimenzije nacionalnog identiteta: *nacionalnu privrženost, nacionalni ponos, kritički/nekritički patriotizam i civilno/kulturalno shvaćanje identiteta*. *Nacionalna privrženost* odnosi se na to koliko snažno se pojedinac identificira sa svojom nacijom, te koliko mu je taj identitet (njega kao pripadnika nacije) bitan. Ta dimenzija mjeri snagu i salijentnost nacionalnog identiteta u svakodnevnom životu pojedinca.

*Nacionalni ponos* predstavlja ugodne osjećaje koje pripadnici nacije gaje prema svojoj državi, a koji proizlaze iz njihovog nacionalnog identiteta (Smith i Kim, 2006). On se može podijeliti na opći i specifični ponos, pri čemu se opći odnosi na osjećaj ponosa vezan za vlastitu naciju, a specifični je vezan za konkretna postignuća vlastite nacije u raznim područjima (Smith i Kim, 2006).

*Kritički/nekritički patriotizam* su u toj konceptualizaciji zapravo dvije različite dimenzije patriotizma, što navode i sami Miller i Ali (2013). Huddy i Khatib (2007) u

svom istraživanju pokazale su da su slijepi i konstruktivni patriotizam u velikoj mjeri ortogonalne dimenzije patriotizma, a iste nalaze, još ranije, dobili su i Schatz, Staub i Lavine (1999). Ti nalazi pokazuju da kritički i nekritički patriotizam nisu oprečne strane jedne dimenzije, kako su ih Miller i Ali (2013) prvotno pokušali prikazati. Što se tiče povezanosti sa nacionalnim identitetom, u istraživanju Miller i Ali (2013) rezultati na skalama slijepog i konstruktivnog patriotizma bili su pozitivno povezani s rezultatima na skali nacionalne privrženosti, što se također poklapa s ranijim nalazima (Schatz, Staub i Lavine, 1999; Huddy i Khatib, 2007). U jednom drugom istraživanju 80% Amerikanaca izjavilo je da se osjećaju blisko ili veoma blisko Americi, a sličan postotak njih bio je ponosan ili jako ponosan na njenu demokraciju, politički utjecaj i njenu povijest. S druge strane, 32% njih smatralo je da bi ljudi trebali poduprijeti svoju državu čak i kada je u krivu (Citrin, Wong i Duff, 2001; prema Miller i Ali, 2013).

Četvrta dimenzija koju navode Miller i Ali (2013), *civilno/kulturalno shvaćanje identiteta* bavi se time kako nacija gleda na samu sebe, a njen je glavni značaj u tome koga nacija uključuje, a koga ne. Postoji duga tradicija istraživanja izvora nacionalnog identiteta u definiranju nacije. Nacionalni identitet može biti pretežno civilnog ili pretežno etničkog karaktera, ovisno o tome jesu li izvor nacionalnog jedinstva politička načela i institucije ili zajedničko podrijetlo, kultura i običaji (Brubaker, 1992; Greenfeld, 1992; prema Miller i Ali, 2013; Karolewski i Suszycki, 2011). Etnički nacionalni identitet može se dalje podijeliti na onaj koji se bazira na zajedničkim kulturalnim osobinama, poput religije i društvenih običaja, i onaj koji se bazira na biološkim predispozicijama, kao što su rasa i zajednički preci. No u većini istraživanja obje se vrste etničkog identiteta svrstavaju u kategoriju kulturalnih, te se ostaje pri kulturalnom i civilnom shvaćanju nacionalnog identiteta. Vujević (2006), u svome radu o nacionalnoj identifikaciji u Hrvatskoj, također govori kako je upravo kultura temelj nacionalnog identiteta, jer ona povezuje sve pripadnike jedne nacije, istovremeno je razlikujući od svih drugih nacija. U shvaćanju te razlike može nam pomoći studija britanskog nacionalnog identiteta Rothi, Lyons i Chryssochoou (2005). One su kulturalno i civilno shvaćanje identiteta razdvojile tvrdnjama poput „*Osoba je stvarno Britanac, ako prihvća i vodi tradicionalni britanski način života.*“ ili „... *stvarno je Britanac ako ima britanske pretke otprije mnogo generacija*“ (kulturalno shvaćanje) od



tvrdnji „Osoba je zaista Britanac ako misli o Britaniji kao svome demokratskom domu“ ili „... ako se pridržava svojih građanskih dužnosti“ (civilno shvaćanje).

Razlikovanje tih dvaju koncepata možemo vidjeti i kod utvrđivanja izvora nacionalnog ponosa. Ovdje možemo razlikovati ponos vezan uz politički sistem društva i ekonomske uspjehe (građanski nacionalni ponos) od ponosa vezanog uz povijest zemlje i njena znanstvena i umjetnička postignuća (kulturalni nacionalni ponos) (Hjerm, 1998; Citrin i Wright, 2008). Ta četvrta dimenzija više je kvalitativna nego kvantitativna, no svejedno može biti povezana s drugim dimenzijama; npr. oni koji daju prednost kulturalnom shvaćanju nacionalnog identiteta vjerojatnije će biti slijepi patrioti (Rothi, Lyons i Chryssochoou, 2005).

#### *Patriotizam*

Kao što je i prije navedeno, patriotizam se definira kao osjećaj ljubavi i ponosa prema državi, njenom načinu života i temeljnim vrijednostima, uz poštovanje nacionalnih institucija odgovornih za održavanje tih vrijednosti (Berns, 2001; McIntyre, 2002; prema Parker, 2009). On je veoma širok konstrukt te se, kao i nacionalni identitet, sastoji od više aspekata. Huddy i Kathib (2007) u svojoj podjeli navode 4 vrste patriotizma: nacionalni ponos, te simbolički, slijepi i konstruktivni patriotizam. Parker (2009) ovoj podjeli dodaje još jednu dimenziju, svrstavajući ta 4 aspekta patriotizma u dvije domene: afektivnu i kognitivnu. U afektivnu domenu spadaju nacionalni ponos i simbolički patriotizam, jer se oni odražavaju kroz emocije (npr. ponos), koje doživljavamo na spomen nacionalnih uspjeha ili u prisutnosti nacionalnih simbola. S druge strane, u kognitivnu domenu spadaju slijepi i konstruktivni patriotizam, jer se oni odnose na naše mišljenje i stavove o predstavnicima naše države, o njenoj politici i institucijama (Parker, 2009). U nastavku ćemo se usmjeriti na kognitivnu domenu patriotizma te ćemo detaljnije opisati slijepi i konstruktivni patriotizam, koji su predmet interesa ovog istraživanja.

*Slijepi patriotizam* predstavlja bezuvjetnu potporu naciji, njenim institucijama i njenoj politici, kakva god ona bila (Citrin, Wong i Duff, 2001; prema Parker, 2009). Također, karakteriziran je neuključenošću u politički sustav, nacionalističkim stavovima te percepcijom prijetnje nacionalnoj sigurnosti i nacionalnoj kulturi (Schatz, Staub i

Lavine, 1999). Uz njega se često veže tvrdnja „moja zemlja, u pravu ili u krivu“ (Penic, Elcheroth i Reicher, 2016), koja u suštini izražava bit slijepog patriotizma.

Način na koji povijesno-društveni kontekst oblikuje i mijenja izraženost i sadržaj slijepog patriotizma dobro je objasnio Parker (2009) na primjeru SAD-a. Nakon završetka Građanskog rata podjela između Sjevera i Juga se smanjila. To je dovelo do jačanja američkog nacionalizma, koji je povezao ljubav prema domovini s pokazivanjem dominacije Amerikanaca nad „drugim“ rasama (Gerstle, 2001; Hansen, 2001; prema Parker, 2009; Singh, 2005). Ulaskom SAD-a u 1. svjetski rat došlo je do porasta anti-imigrantskih stavova, a imigranti su nerijetko bili žrtve zlostavljanja i žestokih kampanja amerikanizacije (Higham, 1985; King, 2001; prema Parker, 2009). U to vrijeme pojavio se izraz „stopostotni Amerikanac“, koji se koristio kao oznaka odanosti. Od imigranata se zahtijevao univerzalni konformizam te da odbace svoj prijašnji nacionalni identitet i običaje. Imigranti koji su odbili asimilirati se bili su proglašeni anti-Amerikancima, odnosno lošim patriotima (Parker, 2009). U doba Hladnog rata u SAD-u odanost naciji definirala se kao protivljenje komunizmu i svemu što on predstavlja (Horton, 2005; prema Parker, 2009). Stvorena je politička klima gdje „pravi“ američki patrioti slijepo podupiru ideološku bitku svoje zemlje protiv Sovjetskog saveza i svega „nezapadnjačkog“ (Gerstle, 2001; prema Parker, 2009; Singh, 2005). U novije doba, nakon terorističkih napada 11. rujna, zbog straha građana za vlastitu sigurnost, odanost vezana uz patriotizam često se pretvara u „pseudo patriotizam“, kako su ga nazvali Adorno i suradnici (1950). „Pseudo patriotizam“ zapravo je sinonim za slijepi patriotizam, jer ljubav prema domovini poistovjećuje sa slijepom odanošću njenom vodstvu.

U Hrvatskoj, s druge strane, slijepi je patriotizam također duboko ukorijenjen, ali i povezan s glorifikacijom (veliчанjem) određenih elemenata, koji se smatraju temeljem hrvatske države i nacionalnog identiteta. Penic, Elcheroth i Reicher (2016) istraživali su kritičku privrženost u Hrvatskoj nakon Domovinskog rata. Privrženost grupi mjerili su Skalom nacionalne identifikacije (Doosje, Ellemers, i Spears, 1995), a nacionalnu glorifikaciju s nekoliko tvrdnji Skale nacionalnog identiteta (Čorkalo i Kamenov, 2003). Njihovi nalazi pokazali su da je većina građana Hrvatske (67.5%), koje su nazvali „veliчатeljima“ (imaju visoku privrženost i visoku glorifikaciju), slijepo privržena

svojoj naciji. Druga najveća skupina bili su „neprivršeni“ (niska/srednja privrženost, niska/srednja glorifikacija) - 25.8%, a najmanja „kritički privršeni“ (visoka privrženost, niska glorifikacija) - 6,7%. „Veličatelji“ su izrazito negativno reagirali na iznesene kritike o prvom hrvatskom predsjedniku, njegovoj ostavštini i Domovinskom ratu te su u potpunosti odbacivali kolektivnu krivnju za potencijalne ratne zločine, koji su počinjeni od strane hrvatske vojske za vrijeme rata (Penic, Elcheroth i Reicher, 2016). Drugim riječima, „veličatelji“ su bezuvjetno podupirali sve što smatraju bitnim za svoj nacionalni identitet, uključujući i sve akcije hrvatske vojske za vrijeme rata, bez obzira na njihove posljedice, što su upravo karakteristike slijepih patriota.

Također povezano s glorifikacijom, Roccas, Klar, i Liviatan (2006) istraživali su krivnju Izraelaca u vezi moralnih prijestupa njihove vojske za vrijeme izraelsko-palestinskog sukoba. Njihovi rezultati pokazuju da je nacionalna glorifikacija (viđenje nacionalne grupe kao superiorne drugima te osjećaj neupitnog poštovanja prema njezinom vodstvu i simbolima kao predstavnicima nacije) povezana s manjim prihvaćanjem kolektivne krivnje u vezi zlodjela. Nasuprot tome, nacionalna privrženost bez glorifikacije (*kritička privrženost*) bila je povezana s višim prihvaćanjem kolektivne krivnje. Elcheroth i Reicher (2014) dobili su slične rezultate među Škotima tijekom invazije na Irak 2003. Protivljenje britanskom uplitanju u rat bilo je izraženije kod onih koji su se visoko identificirali kao Škoti, ali nisu glorificirali Škotsku. Dakle, iz priloženog vidimo kako je prekomjerno veličanje vlastite države i njenih predstavnika usko vezano uz slijepi patriotizam.

*Konstruktivni (kritički) patriotizam* je oblik privrženosti domovini karakteriziran kritičkom odanošću, propitivanjem i kritiziranjem društvenih normi kada je to potrebno, s ciljem pozitivne promjene (Schatz, Staub i Lavine, 1999). Porast je broja istraživanja koja pokazuju da visoka identifikacija s grupom može postojati zajedno s kriticizmom prema grupi (Schatz, Staub i Lavine, 1999; Huddy i Khatib, 2007; Miller i Ali, 2013). Također, istraživanja pokazuju da članovi, koji se visoko identificiraju s grupom, nekad mogu prkositi grupnim normama i izražavati oprečno mišljenje (Jetten i Hornsey, 2011; prema Penic, Elcheroth i Reicher, 2016; Packer, 2008). Kod konstruktivnih patriota identifikacija je povezana s humanističkim i demokratskim vrijednostima (Blank i Schmitd, 2003), odbacivanjem nekritičkog podupiranja nacionalne vlasti (Staub, 1997) i

razvojem kritičke savjesti neovisne o grupnim elitama (Schatz i Staub, 1997). Konstruktivni patrioti vjerojatno će kritizirati ili se možda i aktivno usprotiviti postupcima nacije za koje vjeruju da narušavaju temeljne nacionalne vrijednosti ili su protivni dugoročnim nacionalnim interesima (Kelman i Hamilton, 1989; prema Schatz, Staub i Lavine, 1999). Čak i za vrijeme rata, kad postoji veliki pritisak za bezuvjetnom potporom vođi, ima primjera konstruktivnog patriotizma. Dobar su primjer masovni antiratni prosvjedi u Srbiji za vrijeme 90-ih (Lazic, 1999; prema Penic, Elcheroth i Reicher; 2016). Međutim, istraživanja pokazuju da izraženost konstruktivnog patriotizma uvelike ovisi o drugim društveno-političkim faktorima.

Penic, Elcheroth i Reicher (2016) pokazali su kako kritička privrženost u velikoj mjeri ovisi o kontekstu. U njihovom istraživanju taj kontekst predstavlja kolektivno iskustvo. Uspoređujući nalaze dobivene u Hrvatskoj i Srbiji, naveli su kako je broj kritički privrženih u Hrvatskoj (6.7%) upola manji nego u Srbiji (13.9%). S obzirom da su istraživanje radili u kontekstu Domovinskog rata i njihova objašnjenja idu u tom smjeru. Autori smatraju da su različita kolektivna iskustva za vrijeme rata dovela do različitog pogleda na konstruktivni patriotizam u Hrvatskoj i Srbiji. Srbija je bila uključena i na kraju poražena u tri vojna sukoba koja su se vodila uglavnom van njenog teritorija. Ti su sukobi doveli do sankcija UN-a te, posljedično, do međunarodne izolacije, hiperinflacije, masovne nezaposlenosti i siromaštva. To je dalje uzrokovalo uznemirenost javnosti i masovne prosvjede protiv tadašnjeg režima te kritiziranje Miloševićeve politike i njegovih ratova.

S druge strane, Hrvatska se četiri godine borila na svom teritoriju i tijekom tog razdoblja neke su regije doživjele ogromna razaranja, a puno je ljudi smrtno stradalo. Nadalje, Hrvatskoj je pobjeda u ratu omogućila nacionalnu neovisnost i stvaranje hrvatske države. Taj rat za neovisnost, u Hrvatskoj je nazvan „Domovinskim“, te se smatra pravednim, oslobađajućim i temeljem suverene hrvatske države (Peskin i Boduszynski, 2003). Stoga bilo kakva kritika na račun Domovinskog rata i tadašnjeg hrvatskog vodstva nije dobrodošla u hrvatskoj javnosti. Ovdje vidimo kako ljudi iz različitih društveno-političkih konteksta mogu imati različiti pogled na isti događaj te da to kod njih kasnije može utjecati na različitu izraženost konstruktivnog patriotizma.

Osim različitih kolektivnih iskustava, bitna je i društvena klima države u kojoj se nalaze kritički privrženi pojedinci, tj. kako društvo na njih gleda. U sličnoj se situaciji nalaze i imigranti, a istraživanja s njima kao sudionicima pokazala su da je njihov izbor dvojnog identiteta ograničen sociopolitičkim kontekstom države u koju dolaze (Bourhis, Moise, Perreault, i Senecal, 1997). Isti se model može primijeniti na vrste nacionalne privrženosti i stupanj u kojem je prihvatljivo kritizirati grupu (tj. naciju). Oblici privrženosti koje društvo ne prihvaća kao legitimne, vjerojatno se neće javno iskazivati (Elcheroth, Doise, & Reicher, 2011; Wilkes, Guppy, & Farris, 2007). Penic, Elcheroth i Reicher (2016) smatraju da je mogućnost da se privrženost kombinira s kriticizmom (kritička privrženost) ograničena pozicijom drugih ljudi u grupi, koji mogu odobriti ili osporiti kritičku privrženost kao valjan oblik odanosti grupi. Također, smatraju da izraženija nacionalna identifikacija može smanjiti ili povećati kritičnost društva prema nacionalnoj politici, ovisno o tome kako se ljudi identificiraju, a ne samo koliko (Penic, Elcheroth i Reicher, 2016). Dakle, ako se građani Hrvatske identificiraju sa svojom nacijom kroz veličanje Domovinskog rata, prvog predsjednika i same države, malo je vjerojatno da će kritizirati te teme. Štoviše, puno je vjerojatnije da građani, s visoko izraženim nacionalnim identitetom, neće odobravati kritike drugih na račun tih tema i da će te druge optuživati da nisu pravi patrioti te da rade protiv vlastite domovine.

Istraživanja provedena u Srbiji pokazuju da je tamo postojao javni prostor za patriote koji kritički gledaju na rat te da su baš oni ti koji odvajaju Srbiju od Miloševićevih ratnih zločina (Mimica, 2002; prema Penic, Elcheroth i Reicher; 2016; Spasić i Petrović, 2012). I u Hrvatskoj je postojala kritička manjina ljudi koja je kritizirala ratne zločine Tuđmanovog režima (Ugrešić, 2007; prema Penic, Elcheroth i Reicher; 2016) no njihove kritike nikad nisu prepoznate kao vrsta nacionalne privrženosti te su oni sustavno isključivani iz javne sfere (Kurspahić, 2003; prema Penic, Elcheroth i Reicher; 2016). Primjer nude Penic, Elcheroth i Reicher (2016) koji su analizirali što se sve događalo u hrvatskoj javnosti 2005. godine nakon emitiranja emisije Latinica pod naslovom „Tuđmanova ostavština“. U emisiji je gostovalo troje kritičara Tuđmanove vladavine i troje njegovih pristaša. Idući dan u hrvatskom Saboru zastupnici su oštro osuđivali emisiju i goste kritičare. Sama emisija ukinuta je na mjesec dana, a urednik je snosio dodatne sankcije. Raspoloženje iz sabornice prenijelo se na

hrvatsku javnost te su urednik i kritičari iz emisije doživjeli niz verbalnih napada pa čak i prijetnji. Bili su označeni anti-Hrvatima i izdajicama.

Međutim, pogled na kritičare kao na neprijatelje države nije jedinstven samo za Hrvatsku. Isto se događalo sa Židovima koji su bili kritični prema Izraelu (Finlay, 2005) te s prosvjednicima protiv Vijetnamskog rata u SAD-u (Strassfeld, 2003). Dakle, ljudi ne mogu uvijek jednostavno iskazati svoj kritički stav, nego trebaju uzeti u obzir i ostatak društva o kojem ovisi njihova pozicija kao člana u grupi. Taj ostatak društva može ih prihvatiti ili ih odbaciti, ovisno o njihovim stavovima.

Javne rasprave u parlamentu također utječu na konstruktivni patriotizam. Njihova je uloga da odražavaju mišljenje javnosti, no čini se da je to cirkularni proces. S jedne strane, javne rasprave odražavaju mišljenje javnosti, a s druge poručuju građanima koja je mišljenja poželjno javno iznositi, a koja nije (Elcheroth i Reicher, 2014). Rezultat toga je da građani u Hrvatskoj, slušajući javnu raspravu, vjerojatno zaključuju kako konstruktivni patriotizam nije održiv, tj. da za patriote nije normativno da budu kritički, jer isticanjem kritika narušavaju ugled svoje nacije i obezvrjeđuju je. U takvom društvenom kontekstu konstruktivni patrioti mogu i dalje ustrajati na svojim idejama, ali u skladu s time moraju biti spremni na gubitak utjecaja i neke osobne gubitke. Oni koji ne mogu podnijeti takve gubitke, moraju promijeniti svoj stav ili ga ne iskazivati javno. Jedna od popularnijih opcija također je „umjereni kriticizam“, koji je izražen tako da ga se ne može protumačiti kao napad na naciju (Packer, 2008). 2000-ih u Hrvatskoj, nakon promjene režima, neke istaknute figure priznale su postojanje ratnih zločina i s hrvatske strane, ali su ih interpretirale kao činode pojedinaca počinjene iz osвете ili očaja (Freyburg i Richter, 2010). To je potaknulo javnu raspravu, no nema pokazatelja da je promijenilo percepciju Domovinskog rata.

#### *Povezanost nacionalnog identiteta sa slijepim i konstruktivnim patriotizmom*

U ovom dijelu usmjerit ćemo se na vezu između nacionalnog identiteta i slijepog te konstruktivnog patriotizma. Jedno od prvih istraživanja o slijepom i konstruktivnom patriotizmu te njihovoj povezanosti s nacionalnom privrženošću proveli su Schatz, Staub i Lavine (1999). Njihovi nalazi pokazali su da su slijepi i konstruktivni

patriotizam u velikoj mjeri ortogonalne dimenzije patriotizma te da su oba pozitivno povezana s nacionalnom privrženosti. Dobivena je srednje visoka pozitivna povezanost slijepog patriotizma s nacionalnom privrženosti, niska pozitivna povezanost konstruktivnog patriotizma s nacionalnom privrženosti, ali i veoma niska negativna povezanost između slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz, Staub i Lavine, 1999). Također, pronašli su povezanost slijepog patriotizma s nekim drugim konstruktima: konzervativizmom, nacionalizmom, političkom identifikacijom (republikanci u SAD-u); te negativnu povezanost s prosječnom ocjenom na studiju kod studenata. S druge strane, konstruktivni patriotizam bio je povezan s političkom uključenosti i s prikupljanjem informacija o politici iz različitih izvora (Schatz, Staub i Lavine, 1999).

U Hrvatskoj povezanost tih triju konstrukata dosad nije puno istraživana, no postoje neka istraživanja srodnih konstrukata (Čorkalo i Kamenov, 1998; Tofant, 2004; Kamenov, i sur., 2005; Zeitoun, 2011; Ivanković, 2012). Tofant (2004) je dobila relativno visoku izraženost nacionalnog identiteta. Također, dobila je da su, od demografskih podataka, stupanj obrazovanja i važnost vjere značajni prediktori izraženosti nacionalnog identiteta (stupanj obrazovanja negativan, a važnost vjere pozitivan prediktor). Zeitoun (2011) je dobio relativno nisku izraženost slijepog patriotizma te relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma, dok povezanosti između ta dva konstrukta nije bilo. Ivanković (2012) je radila istraživanje na uzorku osječkih srednjoškolaca. Dobila je umjereno visoku izraženost nacionalnog identiteta, umjereno visoku izraženost slijepog patriotizma te relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma. Nacionalni identitet bio je nisko pozitivno povezan i sa slijepim i s konstruktivnim patriotizmom (čak nešto više s konstruktivnim), a također je dobivena vrlo niska, ali pozitivna povezanost slijepog i konstruktivnog patriotizma. Neki od tih nalaza nisu u skladu s prethodnim istraživanjima. Međutim, valja naglasiti da spomenuti autori izraženost nacionalnog identiteta i patriotizma komentiraju u odnosu na srednju vrijednost skale, a ne u odnosu na druga istraživanja.

Na temelju dosadašnjih istraživanja pokazuje se da o kontekstu ovisi hoće li se u većoj mjeri razviti slijepi ili konstruktivni patriotizam, te kako će oni biti povezani s nacionalnim identitetom. U tom pogledu postoje neki pokazatelji da je u Hrvatskoj

nakon rata bilo jako malo prostora za konstruktivni patriotizam te da se u većoj mjeri razvio slijepi patriotizam. Na temelju toga možemo pretpostaviti da je u javnom prostoru ostalo jako malo mjesta za konstruktivnu kritiku hrvatskoj politici. Kritičari su dugi niz godina bili prikazivani kao nelojalni, antinacionalni, čak i opasni za naciju. S druge strane, postoje i istraživanja koja koriste suvremenije podatke i daju malo drukčiju sliku o izraženosti patriotizama (da je ona veća za konstruktivni, a manja za slijepi), no njihova povezanost s nacionalnim identitetom i dalje ide u istom smjeru (veća je za slijepi, a manja za konstruktivni patriotizam).

Sada, 23 godina nakon rata želimo provjeriti u kojoj su mjeri građani Republike Hrvatske razvili slijepi i konstruktivni patriotizam te u kakvom su oni odnosu s nacionalnim identitetom.

## **CILJEVI ISTRAŽIVANJA**

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati izraženost različitih oblika vezanosti za naciju i njihove međuodnose. Ispitali smo izraženost nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma u Hrvatskoj te njihove međusobne odnose.

### *Problemi i hipoteze*

*Problem 1: Ispitati izraženost nacionalnog identiteta te slijepog i konstruktivnog patriotizma.*

Hipoteza 1: Očekujemo da će nacionalni identitet biti otprilike jednako izražen kao i u prethodnim istraživanjima (Tofant, 2004; Ivanković, 2012), da će slijepi patriotizam biti više izražen nego u prethodnim istraživanjima (Zeitoun, 2011; Ivanković, 2012) te da će konstruktivni patriotizam biti manje izražen nego u prethodnim istraživanjima (Zeitoun; 2011; Ivanković, 2012).

*Problem 2: Ispitati odnose između nacionalnog identiteta, slijepog patriotizma i konstruktivnog patriotizma.*



Hipoteza 2: Očekujemo da će veći rezultat na skali slijepog patriotizma biti povezan s većim rezultatom na skali nacionalnog identiteta.

Hipoteza 3: Očekujemo da će veći rezultat na skali konstruktivnog patriotizma biti povezan s većim rezultatom na skali nacionalnog identiteta.

Hipoteza 4: Očekujemo da rezultat na skali konstruktivnog patriotizma neće biti povezan s rezultatom na skali slijepog patriotizma.

*Problem 3: Ispitati inkrementalni doprinos slijepog i konstruktivnog patriotizma (uz kontrolu socio-demografskih karakteristika) objašnjenju nacionalnog identiteta.*

Hipoteza 5: Očekujemo da će slijepi i konstruktivni patriotizam, svaki zasebno, pridonijeti objašnjenju varijance nacionalnog identiteta, pri čemu će slijepi patriotizam biti jači prediktor nacionalnog identiteta u Hrvatskoj od konstruktivnog patriotizma.

## **METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA**

Istraživanje je provedeno u sklopu većeg projekta pod nazivom „Socijalni identitet u multietničkoj sredini - efekti kontakta na međugrupne stavove i etnički identitet“. Projekt se provodio u Hrvatskoj i Srbiji, točnije u gradovima Zagrebu i Novom Sadu. Prikupljanje podataka proveli su studenti psihologije tih dvaju sveučilišta i psiholozi suradnici zaposleni u institucijama s velikim brojem zaposlenika različitog obrazovnog statusa. Podaci su se prikupljali na prigodnom uzorku građana tih dvaju gradova. Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno 534 građana Zagreba i 484 građana Novog Sada. Za potrebe ovog istraživanja bili su korišteni samo podaci hrvatskog uzorka te su na njima obavljene statističke analize.

### *Sudionici*

Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku od 534 sudionika stratificiranom prema tri varijable: spol, dob i stupanj obrazovanja. Planirana struktura uzorka

obuhvaćala je, u podjednakoj mjeri, četiri dobne kategorije sudionika: 1) od 16 do 25 godina, 2) od 26 do 35 godina, 3) od 36 do 45 godina, i 4) od 46 do 60 i više godina starosti.

Prema varijabli stupanj obrazovanja sudionici su također bili podijeljeni u tri kategorije: sudionici s niskom stručnom spremom, sudionici sa srednjom stručnom spremom i sudionici s višom ili visokom stručnom spremom. U uzorku smo planirali 25% sudionika niske i 25% sudionika više/visoke stručne spreme te 50% sudionika srednje stručne spreme, kako bi uzorak u što većoj mjeri odgovarao raspodjeli ovih grupa u gradskoj populaciji. Potrebno je naglasiti da su u skupinu sudionika s nižom stručnom spremom, uz zanimanja tog profila, bili uključeni i učenici drugog razreda srednjih strukovnih škola. Planirana kvota za nisku stručnu spremu na kraju nije bila ispunjena, jer nismo uspjeli doći do dovoljnog broja sudionika te razine obrazovanja. U skupinu sudionika sa srednjom stručnom spremom također su bili uključeni učenici četvrtog razreda gimnazije i bruoši.

U konačnu analizu bili su uključeni samo sudionici koji su se po pitanju nacionalnosti izjasnili kao Hrvati, tj. pripadnici većinske nacije u Hrvatskoj (N=481). Njihove frekvencije po socio-demografskim obilježjima prikazane su u tablici 1.

*Tablica 1*  
Finalna struktura uzorka

Spol	ž	m		
	284	197		
Stupanj obrazovanja	NSS 95	SSS 231	VSS 155	
Dob*	16-25 107	26-35 104	36-45 90	46-60+ 179
Ukupno	N = 481			

\*kod jednog sudionika u upitniku izostao je podatak o dobi

### *Postupak*

Istraživanje je provedeno u proljeće 2016. na području grada Zagreba i okolice. Primjena upitnika bila je grupna i individualna. Upitnici su se primjenjivali grupno u pojedinim institucijama (npr. na HTV-u i u razredima srednjih škola), a individualno kada su studenti suradnici prilazili prolaznicima na ulici, za koje su potom provjerili odgovaraju li po svojim socio-demografskim karakteristikama planiranom uzorku prije nego su im dali upitnik.

Sudionicima su bili podijeljeni protokoli, rečene opće upute, te su zamoljeni za suradnju pri ispitivanju stavova građana o općim društvenim pitanjima. Također, objašnjeno im je da je istraživanje potpuno anonimno te im je ostavljena mogućnost da u njemu ne sudjeluju. Prije svake skale sudionici su mogli pročitati zasebnu kratku uputu, a za sve nejasnoće vezane uz upitnik mogli su se obratiti ispitivaču. Ispunjavanje upitnika u prosjeku je trajalo oko 30 minuta. Tijekom grupnih anketiranja odbijanja nije bilo, dok je manji broj ljudi, kojima se pristupilo na ulici, odbio sudjelovati zbog žurbe.

### *Instrumenti*

Anketnim istraživanjem u sklopu projekta zahvaćen je veći broj konstrukata, no s obzirom na ciljeve ovog diplomskog rada analizirali smo samo podatke dobivene na temelju Skale nacionalnog identiteta (Cinnirella, 1997), Skale slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz, Staub i Lavine, 1999) te opće podatke o sudioniku.

#### *Skala nacionalnog identiteta*

Skala nacionalnog identiteta konstruirana je originalno kao mjera britanskoga i talijanskoga nacionalnog identiteta (Cinnirella, 1997), no može se primjenjivati na bilo kojem nacionalnom uzorku uz prikladnu promjenu ključnih riječi u česticama. Temelji se na teoriji socijalnog identiteta Tajfela i Turnera (1986), a ispituje identifikaciju s nacionalnom grupom kroz dimenzije socijalnog identiteta (npr. percipirana važnost grupe, afektivni aspekt i sl.).

Skala predstavlja mjeru samoprocjene, a sastoji se od 7 čestica (primjer čestice: "Koliko Vam je važno što ste pripadnik svoje nacije?"). Zadatak sudionika je da označi u

kojoj se mjeri pojedina tvrdnja odnosi na njega (od 1 - „uopće mi nije važno“ do 5 - „izrazito mi je važno“). Odgovori su rekodirani tako da veći rezultat na skali označava izraženiji nacionalni identitet. Ukupni rezultat na skali jednostavna je linearna kombinacija odgovora na svih 7 čestica. Skala je jednostavna i razumljiva te je već korištena u brojnim istraživanjima u svijetu, ali i kod nas (Kamenov i sur, 2005). U ovom istraživanju kod primjene upitnika na sudionicima riječ «nacija» korištena je kao podražajna riječ, kako bismo bili sigurni da sudionici na pitanja odgovaraju u skladu sa svojom nacionalnom pripadnošću.

Potvrđena je jednodimenzionalna struktura skale. Na uzorku građana Zagreba generalni faktor objašnjava 58,61% varijance. Pouzdanost skale računali smo metodom unutarnje konzistencije. Na uzorku građana Zagreba ona se pokazala visokom ( $\alpha = .88$ ), što je u skladu s prethodnim istraživanjima. Cinnirella (1997) je dobio slične rezultate u svome istraživanju na britanskom ( $\alpha = .88$ ), odnosno talijanskom uzorku ( $\alpha = .83$ ).

#### *Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma*

Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz, Staub i Lavine, 1999) konstruirana je za mjerenje stupnja izraženosti slijepog i konstruktivnog patriotizma. Temelji se na pretpostavkama Adorna i suradnika (1950), a kasnije i ostalih istraživača, da patriotizam nije jedinstven konstrukt, nego da se može razložiti na više elemenata. Adorno i suradnici (1950) razlikovali su „pseudo“ patriotizam (koji je ekvivalent slijepom) te „pravi“ patriotizam (koji je ekvivalent konstruktivnom). Skala se sastoji od 18 čestica Likertovog tipa, a zadatak sudionika je označiti slaganje sa svakom česticom u rasponu od 1 („izrazito se ne slažem“) do 5 („izrazito se slažem“).

Na našem uzorku primijenili smo eksploratornu faktorsku analizu, s 2 zadana faktora uz oblimin rotaciju. Kriterij za zadržavanje čestica bila je zasićenost pojedinim faktorom od najmanje 0.3 te razlika u zasićenosti dvama faktorima od najmanje 0.2.

Nakon provedene faktorske analize na našem uzorku, uklonili smo osmu („Ljudi koji protestiraju i demonstriraju protiv hrvatske politike uglavnom su dobri, ponosni i inteligentni ljudi.“) i jedanaestu česticu („Ako se neka druga zemlja ne slaže s nekim važnim dijelom hrvatske politike o kojem malo znam, ne bih nužno podržao stajalište moje zemlje.“) iz daljnje obrade, jer nisu zadovoljile gore navedeni kriterij minimalne

zasićenosti barem jednim faktorom od 0.3. Također, uklonili smo i osamnaestu česticu („Trebamo imati potpunu slobodu govora, čak i za one koji kritiziraju ovu zemlju.“) jer je zasićena s oba faktora više od 0.3 te smo zaključili da u našoj kulturi ne funkcionira jednako kao u drugim kulturama. Tako se konačna verzija upitnika za daljnju analizu sastoji od 9 čestica za slijepi patriotizam i 6 čestica za konstruktivni patriotizam. Ponovljena faktorska analiza nakon varimax rotacije potvrdila je dvofaktorsko rješenje, a dva faktora, slijepi i konstruktivni patriotizam, objašnjavaju ukupno 50.1% varijance (karakteristični korijeni prikazani su u tablici 2).

*Tablica 2*

Karakteristični korijeni provedene faktorske analize Skale slijepog i konstruktivnog patriotizma nakon rotacije

Faktor	Inicijalni karakteristični korijeni		
	Iznos	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak objašnjene varijance
1	4.511	30.070	30.070
2	3.006	20.039	50.109

Pouzdanost skala računali smo metodom unutarnje konzistencije. Na uzorku građana Zagreba dobivena pouzdanost za slijepi patriotizam iznosi  $\alpha = .86$ , a za konstruktivni  $\alpha = .78$ . Obje su zadovoljavajuće (pouzdanost skale konstruktivnog patriotizma čak je veća od one koju su dobili Schatz, Staub i Lavine (1999) u svome istraživanju).

S obzirom na dobivenu dvofaktorsku strukturu i visoke pouzdanosti, ukupni rezultat izražen je kao jednostavna linearna kombinacija odgovora za svaku od podskala.

### *Opći podaci o sudioniku*

Na kraju upitnika sudionici su odgovorili na nekoliko općih pitanja o sebi. Prikupljeni su socio-demografski podaci o: spolu, dobi, radnoj aktivnosti, stupnju obrazovanja, vjeroispovijesti i nacionalnosti.

Također je prikupljen podatak o važnosti vjere u životu sudionika. Sudionici su trebali odgovoriti na pitanje „Koliko Vam je vjera važna u životu?“. Kao odgovor na pitanje ponuđena je skala Likertovog tipa od 1 do 5 (1 – „uopće mi nije važna“; 5 – „izrazito mi je važna“). Zadatak sudionika bio je zaokružiti onaj broj koji najbolje opisuje njegovo mišljenje i emocije. Viši rezultat na skali označava jače izraženu važnost vjere za sudionika.

## **REZULTATI**

Prikupljeni podaci obrađeni su programom SPSS 20. Prvi korak bio je provjeriti normalnost distribucije, što smo učinili Kolmogorov-Smirnovljevim testom. Test je pokazao statistički značajno odstupanje distribucija svih triju konstrukata od normalne distribucije (distribucije nacionalnog identiteta i konstruktivnog patriotizma bile su negativno asimetrične, a distribucija slijepog patriotizma pozitivno asimetrična). Međutim, grafički sve tri distribucije imaju oblik zvonolike krivulje. Stoga, uzevši u obzir osjetljivost Kolmogorov-Smirnovljevog testa, veličinu našeg uzorka i vizualnu analizu histograma (koji upućuju na zaključak da distribucije nisu bimodalne), i u skladu s preporukama iz literature (Petz, 1997; Pallant, 2011), smatramo korištenje parametrijske statistike opravdanim. Kako bismo odgovorili na probleme našeg istraživanja, u obradi rezultata računali smo osnovnu deskriptivnu statistiku, bivarijatne korelacije među varijablama i višestruku hijerarhijsku regresijsku analizu. Rezultati će biti predstavljeni prema postavljenim hipotezama u istraživanju. U tablici 3 prikazane su dobivene prosječne vrijednosti na mjeri nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma.

*Tablica 3*  
Deskriptivna statistika skala nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma na  
uzorku N = 481

	M	SD	Raspon	
			Min	Max
Nacionalni identitet	3.41	0.892	1.00	5.00
Slijepi patriotizam	2.24	0.767	1.00	4.78
Konstruktivni patriotizam	3.90	0.700	1.00	5.00

Aritmetička sredina nacionalnog identiteta u našem istraživanju ( $M = 3.41$ ,  $SD = 0.892$ ) ukazuje na jednaku izraženost nacionalnog identiteta kao i istraživanju Ivanković (2012) te na relativno nižu izraženost nacionalnog identiteta u odnosu na istraživanje Tofant (2004). Aritmetička sredina slijepog patriotizma ( $M = 2.24$ ,  $SD = 0.767$ ) ukazuje na relativno nižu izraženost slijepog patriotizma u odnosu na rezultate Ivanković (2012) te relativno višu izraženost u odnosu na rezultate Zeitouna (2011). Aritmetička sredina konstruktivnog patriotizma ( $M = 3.90$ ,  $SD = 0.700$ ) ukazuje na relativno nižu izraženost konstruktivnog patriotizma u odnosu na rezultate prošlih istraživanja (Ivanković, 2012; Zeitoun, 2012).

Kako bismo ispitali iduće tri hipoteze, provjerili smo povezanosti između nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma te njihove povezanosti sa socio-demografskim varijablama i varijablom važnost vjere. Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani su u tablici 4.

*Tablica 4*  
Koeficijenti korelacije za nacionalni identitet, slijepi i konstruktivni patriotizam

	Nacionalni identitet	Slijepi patriotizam	Konstruktivni patriotizam	Spol sudionika	Dob	Stupanj obrazovanja	Važnost vjere
Nacionalni identitet	1	.503**	.287**	.051	.114*	-.157**	.491**
Slijepi patriotizam		1	.087	-.001	.242**	-.153**	.444**

Konstruktivni patriotizam	1	.017	.176**	.030	.162**
Spol sudionika		1	.117*	.010	.086
Dob			1	.105*	.108*
Stupanj obrazovanja				1	-.103*
Važnost vjere					1

\* -  $p < .05$ ; \*\* -  $p < .01$

Sukladno hipotezi, dobili smo srednje visoku pozitivnu povezanost slijepog patriotizma i nacionalnog identiteta ( $r_{\text{slijepi}} = .50, p < .01$ ) te nisku pozitivnu povezanost između konstruktivnog patriotizma i nacionalnog identiteta ( $r_{\text{konstruktivni}} = .29, p < .01$ ). Oba nalaza sukladna su prethodnim nalazima Schatza, Stauba i Lavinea (1999), koji su također dobili slične rezultate za povezanost ove dvije vrste patriotizma s mjerom nacionalne privrženosti ( $r_{\text{slijepi}} = .51, p < .01$ ;  $r_{\text{konstruktivni}} = .32, p < .001$ ). Hipoteza o nepovezanosti slijepog i konstruktivnog patriotizma također je potvrđena. Dobili smo neznačajnu povezanost ( $r_{\text{slijepi-konstruktivni}} = .09, p > .05$ ), što je u skladu s istraživanjem Zeitouna (2011). Također, u skladu je i s pretpostavkom autora upitnika (Schatz, Staub i Lavine, 1999) o ortogonalnosti tih dvaju faktora.

Nadalje, provjerili smo postoji li povezanost između naših triju osnovnih konstrukata i socio-demografskih karakteristika te između osnovnih konstrukata i varijable važnost vjere. Dob je bila nisko pozitivno povezana sa sva tri konstrukta ( $r_{\text{nacionalni id.}} = .11, p < .05$ ;  $r_{\text{slijepi}} = .24, p < .01$ ;  $r_{\text{konstruktivni}} = .18, p < .01$ ), stupanj obrazovanja bio je nisko negativno povezan samo s nacionalnim identitetom i slijepim patriotizmom ( $r_{\text{nacionalni id.}} = -.16, p < .01$ ;  $r_{\text{slijepi}} = -.15, p < .01$ ), a važnost vjere bila je umjereno visoko pozitivno povezana s nacionalnim identitetom i slijepim patriotizmom te nisko pozitivno povezana s konstruktivnim patriotizmom ( $r_{\text{nacionalni id.}} = .49, p < .01$ ;  $r_{\text{slijepi}} = .44, p < .01$ ;  $r_{\text{konstruktivni}} = .16, p < .01$ ). S obzirom na povezanosti koje smo utvrdili, odlučili smo kontrolirati socio-demografske varijable i važnost vjere pri provođenju regresijske analize. Također, provjerili smo i povezanosti između socio-demografskih varijabli i važnosti vjere, a neke od njih pokazale su se značajnima. Dob



je bila nisko pozitivno povezana sa stupnjem obrazovanja i važnošću vjere ( $r_{\text{obrazovanje}} = .11, p < .05$ ;  $r_{\text{vjera}} = .11, p < .05$ ), a stupanj obrazovanja bio je nisko negativno povezan s važnošću vjere ( $r_{\text{vjera}} = -.10, p < .05$ ).

Naš idući problem odnosio se na inkrementalni doprinos slijepog i konstruktivnog patriotizma u objašnjenju varijance nacionalnog identiteta. Kako bismo odgovorili na njega proveli smo višestruku hijerarhijsku regresijsku analizu, uz kontrolu socio-demografskih karakteristika i varijable važnost vjere. U prvom koraku u regresijsku jednadžbu uvrstili smo socio-demografske karakteristike – spol, dob, stupanj obrazovanja – i važnost vjere, a u drugom slijepi i konstruktivni patriotizam. Rezultati su prikazani u tablici 5.

*Tablica 5*  
Rezultati hijerarhijske regresijske analize za kriterijsku varijablu nacionalni identitet

	1.korak	2.korak
<b>Prediktori:</b>	<b><math>\beta</math></b>	<b><math>\beta</math></b>
Spol sudionika	.015	.040
Dob	.067	-.042
Obrazovanje	-.115**	-.075*
Važnost vjere	.475**	.301**
Slijepi patriotizam		.346**
Konstruktivni patriotizam		.219**
$R^2$	.26**	.39**
$\Delta R^2$	.26**	.13**

$\beta$  – beta koeficijent;  $R^2$  – koeficijent determinacije; \* -  $p < .05$ ; \*\* -  $p < .001$

Za prvi blok prediktora (spol, dob, obrazovanje i važnost vjere) i kriterij nacionalni identitet dobili smo koeficijent multiple korelacije  $R = .51$ . Prema korigiranoj procjeni socio-demografskim varijablama i važnošću vjere može se objasniti 26.1% varijance nacionalnog identiteta. Od prediktora u prvom bloku značajnima su se pokazali stupanj obrazovanja i važnost vjere, s time da važnost vjere ima puno veću težinu. Što je stupanj obrazovanja niži veća je izraženost nacionalnog identiteta, a što je važnost vjere veća, veća je i izraženost nacionalnog identiteta.

U drugom bloku prediktora uvedene su dvije nove varijable: slijepi i konstruktivni patriotizam. Nakon njihovog uvođenja koeficijent multiple korelacije iznosi  $R = 0.63$ , odnosno postotak objašnjene varijance povećan je za dodatnih 13.4% te sada iznosi ukupno 39.5%. U skladu s očekivanjima, obje vrste patriotizma značajni su prediktori nacionalnog identiteta, pri čemu slijepi patriotizam ima nešto veću ulogu u odnosu na konstruktivni. Oba su povezana s nacionalnim identitetom u istom smjeru, tj. što je veća izraženost patriotizma, veća je i izraženost nacionalnog identiteta. Stupanj obrazovanja te važnost vjere i dalje ostaju značajni prediktori, no njihovi beta koeficijenti znatno su niži nakon uvođenja patriotizma, što upućuje na mogućnost djelomične medijacije.

## **RASPRAVA**

Glavni cilj istraživanja bio je ispitati izraženost nacionalnog identiteta te slijepog i konstruktivnog patriotizma u Hrvatskoj i njihove međuodnose. Dobivene rezultate objasniti ćemo u okviru teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986), koja je bila polazna točka u objašnjavanju nacionalnog identiteta te njegove povezanosti sa slijepim i konstruktivnim patriotizmom.

Rezultati istraživanja pokazuju da se izraženost nacionalnog identiteta u Hrvatskoj kreće u okviru nalaza prethodnih istraživanja. Ona je identična izraženosti koju je u svom istraživanju dobila Ivanković (2012) te nešto niža od one koju je dobila Tofant (2004). Ovaj rezultat sukladan je nalazima prethodnih istraživanjima na drugim nacijama i podacima iz literature.

Cinnirella (1997), koji je skalu koristio na uzorcima talijanskih i britanskih sudionika, dobio je slične rezultate. Medrano i Gutiérrez (2001), koji su istraživali izraženost nacionalnog identiteta na španjolskom uzorku, također su dobili da se ona kreće oko sličnih vrijednosti. Na hrvatskom uzorku Čorkalo i Kamenov (1998), koristeći NAIT skalu, dobile su iste rezultate. Istraživanja hrvatskoga nacionalnog ponosa (Ferić, 2002; Ferić i Burušić, 2004) također navode slične rezultate.

Dakle, naš rezultat potvrđuje nalaze o izraženosti nacionalnog identiteta dobivene u prethodnim istraživanjima. Za većinu ljudi nacionalni identitet očito je bitna sastavnica njihovog ukupnog socijalnog identiteta, jer članstvo u grupi i osjećaj pripadnosti pridonose njihovoj pozitivnoj slici o sebi. Uz to, na nivou nacije, grupa ispunjava ekonomske, sociokulturalne i političke potrebe, dajući pojedincima osjećaj sigurnosti, pripadanja i prestiža (Druckman, 1994).

Izraženost slijepog patriotizma relativno je niža od izraženosti koju je dobila Ivanković (2012) te relativno viša od izraženosti koju je dobio Zeitoun (2011). Dakle, hipotezu smo djelomično potvrdili, tj. izraženost slijepog patriotizma je nešto veća, ali ne u mjeri u kojoj su to dobili Penic, Elcheroth i Reicher (2016).

Hipoteza o izraženosti konstruktivnog patriotizma je potvrđena. Rezultati su pokazali relativno nižu izraženost konstruktivnog patriotizma u odnosu na nalaze Ivanković (2012) i Zeitouna (2011), no njena je vrijednost i dalje relativno visoka, što je suprotno nalazu Penic, Elcheroth i Reicher (2016).

Relativno nisku izraženost slijepog patriotizma mogli bismo objasniti ekonomskom i političkom situacijom u zemlji. Većina građana više je sklona propitivati odluke vodećih političara nego ih bezuvjetno podupirati, možda zato što su za vrijeme ekonomske krize i nakon nje iz prve ruke osjetili kako donošenje političkih odluka ima direktan utjecaj na njihov životni standard (od masovnih otpuštanja, propadanja firmi, poskupljenja živežnih namirnica itd.). Također, obrazovanost uzorka može imati utjecaj na rezultate. Visoko obrazovani vjerojatno posjeduju više političkog znanja i imaju razvijenije kritičko mišljenje te za njih nisu karakteristični nekritičko prihvatanje postupaka vlastite grupe i bezuvjetna pozitivna evaluacija vlastite grupe (u ovom kontekstu države). U našem uzorku prevladavaju sudionici sa srednjoškolskim obrazovanjem, no broj visokoobrazovanih znatno je veći od broja niskoobrazovanih.

Objašnjenje relativno visoke izraženosti konstruktivnog patriotizma vjerojatno ima isto polazište. Ljudi u Hrvatskoj, potaknuti svime što se oko njih događa, postaju sve nezadovoljniji državnim vodstvom i njegovim odlukama te se sve češće odvažuju otvoreno kritizirati stvari s kojima se ne slažu, želeći neku, po njihovom sudu, pozitivnu promjenu. Svjedoci smo sve češćih prosvjeda, koji se po svome cilju veoma razlikuju. S

jedne strane, vidimo prosvjede kojima su uzroci loš životni standard, nezadovoljstvo obrazovnim sustavom, nedostupnost lijekova za bolesnu djecu itd. S druge strane, puno je prosvjeda ideološkog karaktera, koji potiču netoleranciju, netrpeljivost i nacionalističke ideje (poput prosvjeda protiv Istanbulske konvencije, protiv gej brakova, za promjenu imena „komunističkog“ trga itd.). Dakle, nezadovoljstvo građana jasno se vidi i svi oni kao uzrok svog nezadovoljstva navode neodgovorno vođenje države od strane vlade.

Priroda problema na koje se upozorava vrlo je različita, u rasponu od želje za kvalitetnijim životom do pritisaka na kršenje ljudskih prava, što nas opet dovodi do vezanosti uz društveni kontekst. U rezultatima se pokazuje relativno visoka izraženost konstruktivnog patriotizma na korištenoj skali, no što tvrdnje te skale znače za građane Hrvatske? I koje je kritike poželjno iskazivati u javnosti, a koje nije?

Prisjetimo se, u istraživanju je korištena Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma Schatza, Stauba i Lavinea (1999). Već nakon provedbe faktorske analize neke smo tvrdnje izbacili, jer nisu mjerile ni jedan od zadanih faktora, a pitanje je kako su sudionici shvatili preostale tvrdnje. Njihov je cilj, kao i u ostalim upitnicima, bio pokriti što širi spektar ponašanja. Tako su neke tvrdnje veoma općenite ili nisu jednoznačne pa ih se može različito interpretirati. Ovdje ćemo iznijeti nekoliko njih, prvo za konstruktivni patriotizam.

„Moja ljubav za domovinu zahtijeva da se suprotstavim popularnoj, ali potencijalno štetnoj politici“ – što točno znači štetna politika? Za jedne to može biti prodavanje državne imovine, za druge davanje prava na posvajanje djece homoseksualnim parovima. Zatim – „Ljudi trebaju naporno raditi kako bi ovu zemlju pomaknuli u pozitivnom smjeru.“ – Što konkretno ljudi trebaju poduzeti i koji je to pozitivan smjer? Jednima to mogu biti mirni prosvjedi za reformiranje obrazovanja, drugima to mogu biti sukobi s policijom zbog protivljenja dvojezičnim pločama. „Ako voliš Hrvatsku, trebaš zamijetiti njene probleme i raditi na tome da ih se ispravi.“ Ponovno, koji su problemi Hrvatske i što treba raditi da ih se ispravi?

S druge strane, neke od tvrdnji za slijepi patriotizam također su nejasne i podložne različitim interpretacijama: „Ljudi koji ne podupiru Hrvatsku svim srcem

trebaju živjeti negdje drugdje.“ – što znači podupirati svim srcem?“ – Jednima to može značiti poticanje mladih na bavljenje znanošću, drugima bacanje baklji na nogometnim utakmicama. Zatim – “Vjerujem da je hrvatska politika gotovo uvijek moralno ispravna.“ – koje se konkretne odluke smatraju moralno ispravnima? Je li bilo moralno ispravno npr. tajiti topničke dnevnike od Haaškog suda? Ili je li moralno ispravno kupovati bojne zrakoplove, a ne kupiti lijekove za bolesnu djecu?

Možda su i slijepi patrioti označavali veće rezultate na tvrdnjama konstruktivnog patriotizma, jer su one nejasne pa su ih interpretirali drukčije od istinski konstruktivnih patriota. Kao što smo već napomenuli, ima dosta toga čime su i slijepi patrioti nezadovoljni te su sada možda voljni to izraziti. Neki od spomenutih primjera novijeg su datuma, no u javnosti je danas moguće vidjeti isti trend koji je dobiven na rezultatima u vrijeme provedbe istraživanja. Je li stvarno moguće da su se i slijepi patrioti pridružili kritiziranju aktualne vlasti, jer osjećaju da ona ugrožava njihove temeljne vrijednosti (poput propitivanja tradicionalnih stavova i smanjenja utjecaja Katoličke crkve)? Ovo pitanje moglo bi biti dobro polazište za nova istraživanja.

U nastavku ćemo razmotriti dobivene rezultate o povezanosti nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma te vidjeti mogu li nam oni pružiti neka dodatna objašnjenja. Rezultati pokazuju srednje visoku pozitivnu povezanost između nacionalnog identiteta i slijepog patriotizma te nisku pozitivnu povezanost između nacionalnog identiteta i konstruktivnog patriotizma, što je u skladu s nalazom Schatza, Stauba i Lavinea (1999). Ivanković (2012) je dobila nisku pozitivnu povezanost obje vrste patriotizma s nacionalnim identitetom, što je samo djelomično u skladu s našim istraživanjem.

Povezanost između slijepog i konstruktivnog patriotizma nije značajna, što je u skladu s originalnom pretpostavkom Schatza, Stauba i Lavinea (1999) te nalazom Zeitouna (2011), no nije u skladu s nalazom Ivanković (2012), koja je dobila veoma nisku pozitivnu povezanost između ta dva konstrukta.

Dakle, ovdje vidimo kako slijepi patriotizam objašnjava puno veći dio varijance nacionalnog identiteta (25%) od konstruktivnog patriotizma (8%), što znači da su u Hrvatskoj ljudi s jako izraženim nacionalnim identitetom vjerojatnije slijepi patrioti.

Stoga bi bilo vjerojatnije da će građani, koji se visoko identificiraju s nacijom, biti više skloni podupirati državu, njenu politiku i vodstvo te ih braniti od kritika, a ne otvoreno ih kritizirati. I zaista, u Hrvatskoj još uvijek živi puno ljudi koji bezuvjetno podupiru državu i njenu politiku, ma kava ona bila. Čak se i u sklopu informativnog programa na televiziji mogu čuti izjave građana poput: „Bez obzira na sve što se događa, ja ću i dalje glasati za HDZ, jer je HDZ osnovao Hrvatsku.“

Dakle, određen broj ljudi i dalje, kao što posredno navode Penic, Elcheroth i Reicher (2016), ima osjećaj da je njihova građanska dužnost podupirati određenu političku opciju kako bi potvrdili da su pravi Hrvati, jer je ona za njih simbol domovine (predstavlja vrijednosti na kojima je osnovana Hrvatska, uključujući Domovinski rat, tradicionalne vrijednosti i vjeru). No, u posljednjih nekoliko godina svjedoci smo sve većeg broja prosvjeda iz čega bismo mogli zaključiti da su i slijepi patrioti sve spremniji kritizirati predstavnike vlasti.

Kako se aktualna vlada odvaja od tradicionalnih vrijednosti, raste nezadovoljstvo među slijepim patriotima. Unutar vodeće političke opcije oformile su se dvije struje, više desničarska i liberalnija. Sada se slijepi patrioti vjerojatno više priklanjaju desničarskoj, koja se strogo zalaže za tradicionalne vrijednosti i usku povezanost s Katoličkom crkvom. Međutim, na najvišim pozicijama nalaze se pojedinci koji su pretežno liberalnijeg svjetonazora, te slijepi patrioti vjerojatno nisu zadovoljni njihovim odlukama (npr. ratifikacijom Istanbulske konvencije), za koje smatraju da sve više odstupaju od tradicionalnih vrijednosti. Posljedica su prethodno spomenuti prosvjedi ideološkog karaktera, vjerojatno s ciljem vraćanja vodeće stranke korijenima na kojima je nastala (tradicionalne vrijednosti, veličanje nacionalizma, uska povezanost s Crkvom).

Nakon provođenja regresijske analize vidjeli smo da su značajni prediktori nacionalnog identiteta, osim slijepog i konstruktivnog patriotizma, stupanj obrazovanja i važnost vjere. Najveću prognostičku valjanost u objašnjenju varijance nacionalnog identiteta ima slijepi patriotizam. Slijedi ga važnost vjere, zatim konstruktivni patriotizam i na posljetku stupanj obrazovanja. Prva tri prediktora pozitivno su povezani s nacionalnim identitetom, što znači da je njihovo povećanje povezano s povećanjem izraženosti nacionalnog identiteta. Za razliku od njih, stupanj obrazovanja ima vrlo

nisku negativnu povezanost s nacionalnim identitetom, što znači da s porastom stupnja obrazovanja izraženost nacionalnog identiteta postaje nešto niža.

Kao što vidimo, slijepi patriotizam i važnost vjere objašnjavaju najveći dio varijance nacionalnog identiteta, no i konstruktivni patriotizam također ima zaseban dodatni doprinos, koji nije zanemariv. Dakle, Hrvati kojima je nacionalni identitet veoma važan najviše ga izražavaju kroz podršku hrvatskoj državi i njenoj politici, tradicionalne vrijednosti i sudjelovanje u vjerskom životu zajednice. Većinom daju bezuvjetnu podršku vodstvu države i nisu skloni kritiziranju njegovih odluka, sve dok one ne ugrožavaju temeljne vrijednosti na kojima leži hrvatski nacionalni identitet. Konstruktivni patriotizam ovdje isto ima ulogu, ali u manjoj mjeri, i kao što smo vidjeli, ono što će se kritizirati uvelike ovisi o društvenom kontekstu.

#### *Metodološki nedostaci i preporuke za buduća istraživanja*

U našem istraživanju ima nekoliko metodoloških nedostataka. Najveći problem je što uzorak nije reprezentativan za cijelu Hrvatsku, čime je ugrožena vanjska valjanost. Uzorak se sastoji isključivo od sudionika iz Zagreba i okolice. Nadalje, način prikupljanja podataka nije bio standardiziran za sve sudionike (točnije, nije bio standardiziran za sudionike kojima su ispitivači pristupali na ulici), što je moglo utjecati na dobivene rezultate. Sudionici kojima se individualno pristupalo na ulici nisu imali isti stupanj psihološke anonimnosti kao sudionici kod kojih je primjena upitnika bila grupna te je moguće da su davali više socijalno poželjnih odgovora. Zatim, prikupljeni uzorak sudionika heterogen je po različitim karakteristikama, a različit je i broj sudionika po pojedinim kategorijama.

Što se instrumenata tiče, Skala nacionalnog identiteta već je dosta puta primjenjivana na hrvatskom uzorku i ponavljano daje slične rezultate, no to nije slučaj sa Skalom slijepog i konstruktivnog patriotizma. Kao što smo već spomenuli, tvrdnje te skale veoma su općenite i mogu se shvatiti na više načina. Neke od njih morali smo izbaciti nakon faktorske analize, prije daljnje obrade rezultata, jer nisu mjerile ni jedan od zadanih faktora. Za buduća istraživanja bilo bi dobro pokušati napraviti novu skalu za mjerenje slijepog i konstruktivnog patriotizma s konkretnim primjerima i

problemima, s kojima se nacija susreće u određenom vremenskom periodu. Možda bi se tada jasnije vidjelo kritiziranje kojih tema sudionici većinom podupiru. Također, možda bi tada dobiveni rezultati vezani uz izraženost patriotizama bili više u skladu s podacima o njihovoj korelaciji s nacionalnim identitetom. Primjer čestice vezan uz trenutnu situaciju može biti: „Ne-hrvatski je podržavati Istanbulsku konvenciju.“

Ovi nalazi mogli bi se primijeniti tako da se u javnosti osvijesti što se u Hrvatskoj smatra nacionalnim identitetom i kako ga iskazujemo. Društvo bi moglo educirati građane i nove generacije s ciljem da počnu kritički promišljati o odlukama koje su donesene od strane vlasti te da sami donose zaključke, umjesto da prihvaćaju one koje im nameću drugi. Na taj bi se način možda potaknulo smanjenje diskriminacije i netolerancije prema drugačijima te potaklo sve građane da se zajednički usmjere na probleme poput korupcije. Slijepi patrioti korupciju vjerojatno smatraju dijelom hrvatskog nacionalnog identiteta, jer ona je dio Hrvatske od njenog početka, a konstruktivni patrioti zalažu se za borbu protiv nje, jer su svjesni da u konačnici ona šteti svima.

Buduća bi istraživanja mogla proširiti uzorak na druge dijelove Hrvatske, kako bismo dobili potpuniju sliku o izraženosti naših triju konstrukata i njihovoj međusobnoj povezanosti. Također, mogla bi provjeriti postoje li zaista medijacijski efekti slijepog i konstruktivnog patriotizma u povezanosti stupnja obrazovanja i važnosti vjere s nacionalnim identitetom. Nadalje, mogla bi ispitati kakav je odnos vjere, nacionalnog identiteta i patriotizama, te ima li sudjelovanje u vjerskom životu zajednice kakav utjecaj na razvoj slijepog patriotizma.

## **ZAKLJUČAK**

Cilj provedenog istraživanja bio je provjeriti postavke teorije socijalnog identiteta o povezanosti nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma. Ispitali smo izraženost nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma te njihove međusobne odnose. Također, pokušali smo utvrditi doprinos socio-demografskih varijabli i važnosti vjere u objašnjenju nacionalnog identiteta.



Dobiveni rezultati pokazuju umjereno visoku izraženost nacionalnog identiteta na Skali nacionalnog identiteta (Cinnirella, 1997) te relativno nisku izraženost slijepog patriotizma i relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma na Skali slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz, Staub i Lavine, 1999).

Potvrdili smo hipotezu o povezanosti nacionalnog identiteta i slijepog patriotizma, dobivena je srednje visoka pozitivna povezanost tih dvaju konstrukata. Također, potvrdili smo i hipotezu o povezanosti nacionalnog identiteta i konstruktivnog patriotizma. Ona je niska, ali također pozitivna. Oba su nalaza u skladu s originalnim istraživanjem Schatza, Stauba i Lavinea (1999). Sukladno hipotezi, nije nađena povezanost slijepog i konstruktivnog patriotizma, što je u skladu s originalnom pretpostavkom Schatza, Stauba i Lavinea (1999) o ortogonalnosti tih dvaju faktora. Dakle, u Hrvatskoj nacionalni identitet možemo puno bolje objasniti slijepim nego konstruktivnim patriotizmom.

Nakon provedene regresijske analize značajni prediktori nacionalnog identiteta bili su (redom po važnosti): slijepi patriotizam, važnost vjere, konstruktivni patriotizam i stupanj obrazovanja. Prva tri su s nacionalnim identitetom u pozitivnoj korelaciji, a stupanj obrazovanja je u niskoj negativnoj korelaciji s nacionalnim identitetom. Dakle, najvažniji prediktori nacionalnog identiteta u Hrvatskoj su slijepi patriotizam i važnost vjere. To upućuje na važnost tradicionalnih vrijednosti i bezuvjetne potpore državi za građane Hrvatske, iako je izraženost slijepog patriotizma na skali bila relativno niska. Međutim, i konstruktivni patriotizam daje malen, ali značajan, zasebni doprinos objašnjenju varijance nacionalnog identiteta. U praktičnom smislu, društvo bi trebalo raditi na jačanju konstruktivnog patriotizma i njegova udjela u nacionalnom identitetu. Tek kada većina naroda slijepo vjerovanje zamijeni kritičkim promišljanjem, tada će se moći ujediniti da postignu željenu pozitivnu promjenu.

## LITERATURA:

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. and Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Blank, T., & Schmidt, P. (2003). National identity in a united Germany: Nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Political Psychology*, 24, 289–311.
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S., & Senécal, S. (1997). Towards and interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369–383.
- Cinnirella, M. (1997). Towards a European identity? Interactions between the national and European social identities manifested by university students in Britain and Italy. *British Journal of Social Psychology*, 36, 19-31.
- Citrin, J. and M. Wright (2008). *The collision of national identity and multiculturalism among mass publics*. Paper prepared for the annual meetings of the Midwest Political Science Association. Chicago, IL.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (2003). National identity and social distance: Does in-group loyalty lead to outgroup hostility?. *Review of Psychology*, 10, 85–94.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (1998). *Nacionalni identitet i međunacionalna tolerancija*. Izvještaj s VIII. Ljetne psihologijske škole, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- De Figueiredo, R. and Elkins, Z. (2003). Are Patriots Bigots? An Inquiry into the Vices of In-Group Pride. *American Journal of Political Science*, 47, 171-188.
- Doosje, B., Ellemers, N. i Spears, R. (1995). Perceived variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 410–436
- Druckman, D. (1994). Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective. *Mershon International Studies Review*, 38, 43-68.
- Elcheroth, G., Doise, W., & Reicher, S. (2011). On the knowledge of politics and the politics of knowledge: How a social representations approach helps us rethink the subject of political psychology. *Political Psychology*, 32, 729–758.
- Elcheroth, G., & Reicher, S. (2014). “Not our war, not our country”: Contents and contexts of Scottish political rhetoric and popular understandings during the invasion of Iraq. *British Journal of Social Psychology*, 53, 112–133.

- Etzioni, A. (1968) *Social-Psychological Aspects of International Relations*. U: G. Lindzey i E. Aronson (Ur), *Handbook of Social Psychology*, 5 (str. 538-601). MA: Addison-Wesley.
- Ferić, I. (2002). Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa. *Društvena istraživanja*, 9, 545-565.
- Ferić, I. i Burušić, J. (2004). Stabilnost nacionalnog ponosa: usporedba godine 1998. i 2002., *Društvena istraživanja*, 13, 423-438.
- Finlay, W. M. L. (2005). Pathologizing dissent: Identity politics, Zionism and the self-hating Jew. *British Journal of Social Psychology*, 44, 201-222.
- Freyburg, T., & Richter, S. (2010). National identity matters: The limited impact of EU political conditionality in the Western Balkans. *Journal of European Public Policy*, 17, 262-80.
- Hjerm, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia. *Acta Sociologica*, 41, 335-347.
- Huddy, L. and Khatib, N. (2007). American Patriotism, National Identity, and Political Involvement. *American Journal of Political Science*, 51, 63-77.
- Ivanković, A. (2012). *Odnos osobnog i kolektivnog samopoštovanja, nacionalnog identiteta i konstruktivnog i slijepog patriotizma kod srednjoškolaca*. Objavljeni diplomski rad. Osijek: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Jelić, M. (2003). *Provjera postavki teorije socijalnog identiteta na etničkim grupama*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kamenov, Ž., Jelić M., Huić, A., Frančesko, M. i Mihić, V. (2005). Odnos nacionalnog i europskog identiteta i stavova prema europskim integracijama građana Zagreba i Novog Sada. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 15, 867-890.
- Karasawa, M. (2002). Patriotism, Nationalism, and Inter-nationalism among Japanese Citizens: An Etic-Emic Approach. *Political Psychology*, 23, 645-66.
- Karolewski, I. and A. Suszycki (2011). *The Nation and Nationalism in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kosterman, R. and Feshbach, S. (1989). Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes. *Political Psychology*, 10, 257-74.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

- Miller, D. and Ali, S. (2014). Testing the national identity argument. *European Political Science Review*, 6, 237-259.
- Medrano, J. D. and Gutiérrez, P. (2001). Nested Identities: national and European identity in Spain. *Ethnic and Racial Studies*, 24, 753-778.
- Moore, M. (2001). Normative justifications for liberal nationalism: justice, democracy and national identity. *Nations and Nationalism*, 7, 1-20.
- Packer, D. J. (2008). On being both with us and against us: A normative conflict model of dissent in social groups. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 50–72.
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS*. Berkshire: Allen & Unwin.
- Parker, C. (2009). Symbolic versus Blind Patriotism: Distinction without Difference?. *Political Research Quarterly*, 63, 97–114.
- Penic, S., Elcheroth, G., and Reicher, S. (2016). Can Patriots Be Critical after a Nationalist War? The Struggle Between Recognition and Marginalization of Dissenting Voices. *Political Psychology*, 37, 481-496.
- Peskin, V., & Boduszynski, M. P. (2003). International justice and domestic politics: Post-Tudjman Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. *Europe-Asia Studies*, 55, 1117–1142.
- Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Phinney, J. (1990). Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research, *Psychological Bulletin*, 108, 499-514.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: Modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 698–711.
- Rothi, D., Lyons, E. and Chrysoschoou X. (2005). National attachment and patriotism in a European nation: a British study. *Political Psychology*, 26, 135-155.
- Schatz, R. T., & Staub, E. (1997). Manifestations of blind and constructive patriotism: Personality correlates and individual-group relations. U D. Bar-Tal i E. Staub (Ur.), *Patriotism in the lives of individuals and nations* (str. 229–245). New York, NY: Nelson-Hall.
- Schatz, R., Staub, E. and Lavine, H. (1999). On the Varieties of National Attachment: Blind versus Constructive Patriotism. *Political Psychology*, 20, 151-174.

- Singh, N. P. (2005). *Black is a country: Race and the unfinished struggle for democracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Smith, A. D. (1998). *Nacionalni identitet*. Beograd: XX vek.
- Smith, T. and Kim, S. (2006). World Opinion: National Pride in Comparative Perspective: 1995/96 and 2003/04. *International Journal of Public Opinion Research*, 18, 127-136.
- Spasić, I., i Petrović, T. (2012). Varijante "Treće Srbije." *Filozofija i Društvo*, 23, 23–44.
- Staub, E. (1997). Blind versus Constructive Patriotism: Moving from Embeddedness in the Group to Critical Loyalty and Action. U: D. Bar-Tal i E. Staub (Ur.), *Patriotism In the Lives of Individuals and Nations* (str. 213-228). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Strassfeld, R. N. (2003). Lose in Vietnam, bring the boys home. *NCL Rev.*, 82, 1891–1942.
- Sumner, W. G. (1906). *Folkways*. New York: Ginn.
- Šiber, I. (1988.). *Psihologijski aspekti međunacionalnih odnosa*. Zagreb: Kulturno prosvjetni Sabor Hrvatske.
- Tajfel, H. (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge, England, Cambridge University Press.
- Tajfel, H. and Turner, J.C. (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. *Psychology of Intergroup Relations*, 5, 7-24.
- Terhune, K. W. (1964). Nationalism among Foreign and American Students: An Exploratory Study. *Journal of Conflict Resolution*, 8, 256-270.
- Vujević, M (2006). Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 16, 379-404.
- Wilkes, R., Guppy, N., & Farris, L. (2007). Right-wing parties and anti-foreigner sentiment in Europe. Comment on Semyonov, Raijman and Gorodzeisky. *American Sociological Review*, 72, 831–840.
- Tofant, J. (2004). *Povezanost nacionalnog identiteta s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem*. Objavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Zeitoun, M. (2011). *Povezanost slijepog i konstruktivnog patriotizma s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem*. Objavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.